INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCHES
Homepage: https://iisajournals.ir/
Iranian International Studies Association

A Comparative Analysis of Women's Political Participation in Iran and Turkey (1991–2021)

Zahra Dehiri Dehnavi PhD Candidate, Department of Political Science (Political Sociology specialization), Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran. Dehnavi.dz@gmail.com
Ali Alihosseini Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Political Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran. a.alihosseini@ase.ui.ac.ir
Nozar Shafiee Associate Professor, Department of International Relations, University of Tehran, Tehran, Iran. Nozarshafiee@eut.ac.ir

Article Info
Article Type:
Reserch Article

Date received:
2026/07/04

Date approved:
2026/ 09/22

ABSTRACT

A comparative analysis of women's political participation in Iran and Turkey is a subject that has drawn the attention of many analysts. It appears that the commonalities in women's political participation in these two countries include the gap between women's social participation and political power, the role of patriarchal structures and gender norms, the utilization of religious identity, and the role of women's movements. Conversely, the points of divergence include the role of political parties, quotas and affirmative action measures, local elections, the nature of the relationship between women and the state, presidential elections, and the nature of women's political activism. The findings of this study indicate that women's political participation in Iran and Turkey is neither a static phenomenon nor a fully equal and inclusive process; rather, it is a gradual, limited, and unequal trajectory contingent upon institutional and political contexts. Accordingly, genuinely enhancing women's political impact requires reforming legal mechanisms, strengthening institutional support, expanding intra-party participation, increasing women's access to power resources, and bolstering civil and social institutions.

Cite this Article: Dahiri Dehnavi, D., Allihosaeni, A. & Shafeie, N. (2026). A Comparative Analysis of Women's Political Participation in the Islamic Republic of Iran and Türkiye (1991–2021). *International Relations Researches*, *16*(2), 109–128. https://doi.org/10.22034/irr.2026.603615.292

© Author(s)
Publisher: Iranian Association of International Studies
DOI: 10.22034/irr.2026.603615.292

Introduction

The issue addressed in this study is the current level of women's political participation in Iran and Turkey—despite the structural, legal, and discursive transformations that have occurred in both countries between 1991 and 2021—and the identification of the factors and variables that have shaped the patterns and parameters of this participation within each of these distinct socio-political contexts. The study also seeks to determine the similarities and differences regarding women's political participation in the two nations. It is posited that, notwithstanding certain shared structural and cultural grounds, women's political participation in Iran and Turkey differs significantly in terms of extent, patterns, and socio-political consequences. The study aims to examine women's political participation during this specific period and to propose practical strategies for enhancing such participation. The significance and necessity of this research stem from the existing gap in in-depth, systematic comparative studies on women's political participation in Iran and Turkey, particularly regarding the post-Cold War era and developments in recent decades. Rapid political and social changes in both countries—especially concerning the intersection of gender and politics—necessitate a re-examination and analysis of the patterns of women's political participation.

Methodology

Based on this classification, the present study is categorized as applied research in terms of its objective, and as descriptive-analytical in terms of its nature and methodology; it describes the current state of women's political participation and analyzes the factors influencing it. This study begins by separately describing and analyzing the state of women's political participation in Iran and Turkey between 1991 and 2021; it then employs a comparative approach to examine the similarities and differences between the two nations. Iran and Turkey were selected as units of comparison based on a logic of contextual similarities and structural differences: both countries possess Muslim-majority populations, share a historical background regarding the interplay of religion and politics, and occupy similar regional geopolitical positions; yet, they differ significantly in terms of political system structures, electoral institutions, the role of political parties, the openness of civil society, and patterns of women's participation. These characteristics facilitate a valid and explanatory comparative analysis.

Theoretical Framework

Liberal feminist theory emphasizes several fundamental principles: legal equality, women's individual freedom and agency, gradual reformism, and equal social and economic opportunities. The ultimate goal is to create conditions for women's effective participation in the public sphere, rather than merely achieving formal equality. By prioritizing individual liberty, legal justice, and institutional reform, liberal feminism remains a primary framework for analyzing gender inequality in contemporary political and social studies. Liberal feminists believe that women, like men, are autonomous and rational individuals who should enjoy equal rights in areas such as education, employment, political participation, and property ownership. From this perspective, gender

discrimination violates fundamental liberal principles—specifically, the principle of equality before the law. Consequently, combating legal discrimination, enacting anti-discrimination laws, and ensuring equal opportunities and access to resources lie at the heart of liberal feminism.

Discussion

Women's political participation—a key indicator of democratic and social development—has garnered increasing global attention in recent decades. Despite constituting half of the world's population, women remain underrepresented in many parts of the globe, particularly within political decision-making processes. However, as two significant and influential nations in the region, Iran and Turkey have pursued divergent paths regarding women's participation in public life—both politically and economically. Broadly speaking, the experience of women's political participation in both countries reveals a shared pattern despite their historical and institutional differences: a persistent gap between legal advancements and the actual capacity for participation within power structures. In Turkey, the early granting of political rights to women established a progressive foundation, and their path of engagement evolved from cultural activism to organized political activity; nevertheless, enduring social, ideological, and structural barriers have prevented these gains from translating into full equality in power. Similarly, in Iran, women's participation over the past three decades has followed a gradual yet limited trajectory—shifting from a technocratic presence during the "Era of Reconstruction" to civil activism during the reformist period, and subsequently to consolidation at mid-level management positions during the "Era of Moderation," all without breaking through to the highest echelons of decision-making.

Conclusion

A comparison of women's political participation in Iran and Turkey between 1991 and 2021 reveals that, in both countries, women shifted from purely social and informal engagement toward greater involvement in electoral, party-based, civil, and political decision-making arenas; however, their success in translating this participation into formal political power has not been uniform. In Iran, the 1990s (the 1370s in the Solar Hijri calendar) marked the beginning of a new phase in women's political participation following the consolidation of the Islamic Republic's political structure. The rise in social and political participation did not necessarily lead to a commensurate increase in women's formal power, as a significant gap existed between "participation" and "representation." In contrast, Turkey began this period with a different historical background regarding women's political rights.

Keywords: Political participation, Iran, Turkey, comparative analysis, political awareness.

.

پژوهش های روابط بین الملل
Homepage: https://iisajournals.ir/

تحلیل مقایسه‌ای مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه(۱۹۲۱–۱۹۹۱)

زهرا دهیری دهنوی، دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی (گرایش جامعه شناسی سیاسی)، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران. dehnavi.dz@gmail.com

علی علی حسینی، نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. a.alihosseini@ase.ui.ac.ir

نوذر شفیعی، دانشیار گروه روابط بین الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران. nozarshafiee@eut.ac.ir

درباره مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

کلیدواژه‌ها:
مشارکت سیاسی،
ایران،
ترکیه،
تحلیل تطبیقی،
آگاهی سیاسی

تاریخچه مقاله
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۴/۱۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۶/۳۱

چکیده

ازجمله مسائلی که توجه قاطبه تحلیل گران در حوزه مطالعات زنان و فمینیسم را معطوف به خود نموده، تحلیل مقایسه‌ای مشارکت سیاسی زنان در دو کشور ایران و ترکیه است. سؤال این است که مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه از چه وجوه شباهت و تفاوتی برخوردار است؟ به نظر می‌رسد که وجوه اشتراک مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه شامل: وجود شکاف میان مشارکت اجتماعی و قدرت سیاسی زنان، نقش ساختارهای مردسالارانه و هنجارهای جنسیتی، استفاده از هویت دینی، نقش جنبش‌های زنان و وجوه افتراق شامل: نقش احزاب سیاسی، سهمیه و اقدامات مثبت برای زنان، انتخابات محلی، تفاوت در نوع رابطه زنان با دولت، تفاوت در انتخابات ریاست‌جمهوری، تفاوت در نوع کنشگری سیاسی زنان است. نتایج و یافته‌های پژوهش حاضر که با روش تطبیقی و رویکرد توصیفی ــ تحلیلی تدوین‌شده است، نشان می‌دهند که مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه نه پدیده‌ای ایستا و نه فرایندی کاملاً برابر و فراگیر است، بلکه روندی تدریجی، محدود، نابرابر و وابسته به زمینه‌های نهادی و سیاسی است. اگرچه زنان در هر دو کشور ازنظر آگاهی سیاسی، حضور اجتماعی و مطالبه گری جنسیتی پیشرفت کرده‌اند، اما میان مشارکت به‌عنوان رأی‌دهنده و مشارکت به‌عنوان تصمیم‌گیرنده همچنان شکاف قابل‌توجهی وجود دارد. بر این اساس، افزایش واقعی اثرگذاری سیاسی زنان مستلزم اصلاح سازوکارهای حقوقی، تقویت حمایت‌های نهادی، توسعه مشارکت درون‌حزبی، افزایش دسترسی زنان به منابع قدرت و تقویت نهادهای مدنی و اجتماعی است. هدف از طرح این پژوهش بررسی و تحلیل مقایسه‌ای میزان مشارکت سیاسی زنان دو کشور ایران و ترکیه در بازه زمانی سی‌ساله هزاره جدید است.

استناد به این مقاله: دهیری دهنوی، زهرا، علی حسینی، علی و شفیعی، نوذر. (۱۴۰۵). تحلیل مقایسه ای مشارکت سیاسی زنان در جمهوری اسلامی ایران و ترکیه(۲۰۲۱–۱۹۹۱). پژوهش های روابط بین الملل، ۱۶(۲)، ۱۰۹–۱۲۸. doi: 10.22034/irr.2026.603615.292

© نویسنده(گان)
ناشر: **انجمن ایرانی روابط بین الملل**

مقدمه

شواهد تاریخی نشان می‌دهد که زنان، علی‌رغم برخورداری از ظرفیت‌ها و شایستگی‌های علمی، اجتماعی و سیاسی، در سطوح تصمیم‌گیری و مدیریت سیاسی کمتر از حد انتظار حضورداشته‌اند. ساختارهای مردسالار، هنجارهای فرهنگی ریشه‌دار، محدودیت‌های نهادی و شکاف میان قوانین مصوب و اجرای عملی آن‌ها، ازجمله عواملی هستند که مانع تحقق مشارکت مؤثر و برابر زنان در عرصه سیاسی شده‌اند. مشارکت سیاسی زنان یکی از شاخص‌های بنیادین توسعه دموکراتیک و عدالت جنسیتی در نظام‌های سیاسی معاصر است. مشارکت سیاسی از دیدگاه فمینیسم لیبرال، مفهومی بنیادین در نظریه‌های معاصر عدالت جنسیتی است که ریشه در سنت لیبرالیسم کلاسیک دارد. از دیدگاه فمینیسم لیبرال، مشارکت سیاسی زنان بر پایه اصول آزادی استوار است. این نظریه معتقد است که زنان باید بدون تبعیض، از فرصت‌ها و حقوقی برابر با مردان در سیاست برخوردار باشند. فمینیسم لیبرال با الهام از نظریه آزادی و برابری لیبرالیسم، به دنبال تبیین ایده‌های حقوق زنان و برابری جنسیتی است .

مسئله پژوهش حاضر این است که در حوزه مطالعات زنان و به ویژه توجه به فمینیسم در کشورهای اسلامی علی‌رغم تحولات ساختاری، قانونی و گفتمانی در ایران و ترکیه طی سال‌های (۲۰۲۱ – ۱۹۹۱)، مشارکت سیاسی زنان در این دو کشور در چه سطحی قرار دارد و چه عوامل و متغیرهایی الگوها و پارامترهای مشارکت سیاسی زنان را در هر یک از این دو بستر سیاسی–فرهنگی شکل داده‌اند. سؤال پژوهش حاضر نیز این است که مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه از چه وجوه شباهت و تفاوتی برخوردار است؟ به نظر می‌رسد مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه علی‌رغم اشتراک در برخی زمینه‌های ساختاری و فرهنگی، ازنظر میزان، الگوها و پیامدهای سیاسی و اجتماعی تفاوت‌های معناداری دارد. اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش به دلیل خلأ مطالعات تطبیقی عمیق و نظام‌مند درباره مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه، به‌ویژه با تمرکز بر دوره زمانی پس از جنگ سرد و تحولات دهه‌های اخیر، همچنان محسوس است. تحولات سریع سیاسی و اجتماعی در هر دو کشور، به‌ویژه در حوزه جنسیت و سیاست، ضرورت بازخوانی و تحلیل مجدد الگوهای مشارکت سیاسی زنان را ایجاب می‌کند. هدف از پژوهش حاضر نیز بررسی مشارکت سیاسی زنان در برهه زمانی مشخص و ارائه راهکارهای عملی در جهت ارتقای مشارکت سیاسی زنان است.

۱. روش‌شناسی

چارچوب نظری پژوهش حاضر نظریه‌ی تئوری فمینیسم لیبرال است. با توجه به این تقسیم‌بندی، پژوهش حاضر ازنظر هدف، کاربردی است؛ چراکه نتایج آن می‌تواند در حوزه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و ارتقای مشارکت سیاسی زنان مورداستفاده قرار گیرد. این پژوهش ازنظر ماهیت و روش، توصیفی– تحلیلی محسوب می‌شود؛ زیرا به توصیف وضعیت موجود مشارکت سیاسی زنان و تحلیل عوامل مؤثر بر آن می‌پردازد. در این روش ابتدا وضعیت مشارکت سیاسی زنان در هر یک از دو کشور ایران و ترکیه در بازه زمانی ۱۹۹۱ تا ۲۰۲۱ به‌صورت جداگانه توصیف و تشریح می‌شود و سپس با استفاده از منطق مقایسه، شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود میان دو کشور مورد تحلیل قرار می‌گیرد. به‌کارگیری روش مقایسه‌ای این امکان را فراهم می‌سازد که الگوهای مشارکت سیاسی زنان در دو نظام سیاسی متفاوت اما دارای برخی اشتراکات فرهنگی و اجتماعی، به‌صورت نظام‌مند بررسی شوند. در پژوهش حاضر انتخاب ایران و ترکیه به‌عنوان واحدهای مورد مقایسه، بر اساس منطق «شباهت‌های زمینه‌ای و تفاوت‌های ساختاری» صورت گرفته است؛ بدین معنا که هر دو کشور دارای اکثریت جمعیت مسلمان، پیشینه تاریخی مشترک در تعامل دین و سیاست و موقعیت ژئوپلیتیکی منطقه‌ای مشابه هستند، اما درعین‌حال ازنظر ساختار نظام سیاسی، نهادهای انتخاباتی، نقش احزاب، میزان باز بودن فضای جامعه مدنی و الگوی مشارکت زنان تفاوت‌های معناداری دارند. این ویژگی‌ها، امکان انجام یک تحلیل مقایسه‌ای معتبر و تبیینی را فراهم می‌کند.

۲. ادبیات و پیشینه ی پژوهش

مهم‌ترین تحقیقات داخلی و خارجی که هر یک از زاویه‌ای خاص به موضوع مشارکت سیاسی زنان در ایران و یا ترکیه پرداخته‌اند، اشاره می‌شود تا ضمن تبیین چارچوب نظری و تجربی پژوهش حاضر، جایگاه و نوآوری آن در میان مطالعات پیشین به‌روشنی مشخص گردد.

شهابی و علی پور (۱۴۰۴)، پژوهشی تحت عنوان «مطالعه تطبیقی توانمندسازی سیاسی زنان در ایران، ترکیه و عربستان (از سال ۱۷۸۹ تا ۲۰۲۳)» انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که کشور ترکیه نسبت به دو کشور ایران و عربستان وضعیت بهتری دارد. ایران با کاهش شاخص توانمندسازی سیاسی زنان نسبت به قبل و عربستان با افزایش این شاخص در سال‌های اخیر در وضعیت یکسانی قرار دارند.

ذوالفقاری و همکاران (۱۴۰۴)، پژوهشی تحت عنوان «طراحی و تدوین الگوی یکپارچه موانع مشارکت سیاسی زنان در ایران با رویکرد فراترکیب» انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که موانع اصلی مشارکت سیاسی زنان در ایران به موانع اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، روانی و جمعیتی تقسیم می‌شوند. کتابی و همکاران (۱۴۰۴)، پژوهشی تحت عنوان «شناسایی الگوهای مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان بعد از انقلاب اسلامی ایران» انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که الگوهای مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان در شش شاخص کلان اجتماعی (سرمایه اجتماعی؛ تعهد اجتماعی-مدنی؛ توسعه اجتماعی؛ شایسته‌سالاری اجتماعی؛ جامعه‌پذیری اجتماعی)؛ اقتصادی (سرمایه اقتصادی، منزلت شغلی، تحرک طبقاتی - مالی؛ امنیت مالی-شغلی)؛ فرهنگی (سواد رسانه‌ای؛ سرمایه زبانی؛ هویت دینی-اسلامی؛ مصرف رسانه‌ای؛ هنجارهای فرهنگی؛ سرمایه فرهنگی)؛ روانی (انگیزه پیشرفت؛ پنداشت مثبت، منزلت اجتماعی؛ استقلال شخصیتی)؛ سیاسی (تعلق و هویت سیاسی؛ سرمایه سیاسی؛ فرهنگ سیاسی؛ سواد سیاسی؛ احساس اثربخشی سیاسی، انگیزه سیاسی، جامعه‌پذیری سیاسی؛ توسعه سیاسی؛ حکمرانی سیاسی مطلوب) و جمعیتی (سطح تحصیلات، وضع اشتغال، محل زندگی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی) شناسایی و احصاء شده‌اند.

سابکی (۱۴۰۴)، پژوهشی تحت عنوان «بررسی مشارکت سیاسی زنان در ایران از منظر فقهی» انجام داده و به این نتیجه رسیده که مشارکت سیاسی زنان همواره یکی از موضوعات چالش‌برانگیز در جوامع اسلامی است. اگرچه برخی فتاوا مشارکت سیاسی زنان را محدود کرده‌اند، اما رویکرد غالب فقهی معاصر بر مبنای اصل عدالت، کرامت انسانی و توانمندی زنان، این مشارکت را مشروع و در بسیاری موارد لازم می‌داند.

اوزگیل و یامانر[1] (۲۰۲۵) پژوهشی تحت عنوان «نقش تعدیل‌کننده جنسیت در سطوح تبعیض ادراک‌شده و مشارکت سیاسی زنان ترکیه» انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که همبستگی مثبت و معناداری بین تبعیض ادراک‌شده و مشارکت سیاسی بود و ادراک جنسیتی به‌عنوان یک تعدیل‌کننده کلیدی عمل می‌کرد. زنانی که باورهای برابری جنسیتی قوی‌تری داشتند، بیشتر احتمال داشت که تبعیض را تشخیص دهند و در فعالیت‌های سیاسی شرکت کنند(Özkılıççı & Yamaner , 2025). کلر موروزی[2] (۲۰۲۵)، پژوهشی تحت عنوان «زنان، زندگی، آزادی: یک جنبش از میان دو میراث» انجام داده و به این نتیجه

1.Özkılıççı, Yamaner
2. Claire Moruzzi

رسیده که با ردیابی توسعه‌ی یک ذهنیت سیاسی فراگیر در طول دهه‌ها آشوب سیاسی منتهی به انقلاب و پس‌ازآن، جامعه‌ی ایران مرتباً درگیر آشوب‌های سیاسی شدیدی بوده است که اقتدار دولت و وضع موجود قدرت‌ها و نهادهای مستقر را به چالش می‌کشند. به نظر می‌رسد که اکثر این جنبش‌های اعتراضی شکست‌خورده‌اند (Claire Moruzzi , 2025).

چاکین (۲۰۲۵)، پژوهشی تحت عنوان «ابعاد جنسیتی (عدم) امنیت هستی شناختی: حذف گزینشی زنان در روایت ترکیه جدید تحت دولت حزب عدالت و توسعه» انجام داده و به این نتیجه رسیده که تنشی را بین ناامنی‌های سطح دولت و ناامنی‌های هستی شناختی زنان برجسته شده است، زیرا بر گفتمان تمدنی ریشه در حافظه جمعی و نوستالژی تأکید دارد، درحالی‌که ناامنی‌های زنان بر قطب‌بندی سیاسی، تغییرات قانون‌گذاری و فرسایش اصول برابری جنسیتی متمرکز است (Chakin , 2025).

کایرانبایوا و ژانتوریوا (۲۰۲۴)، پژوهشی تحت عنوان «مشارکت زنان در سیاست ترکیه: موانع و چالش‌ها» انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که مشکلاتی که امروزه باوجود تغییرات مثبت بزرگی که ترکیه درزمینه حقوق زنان و برابری جنسیتی ایجاد کرده است، هنوز وجود دارد. این موانع به موانع ساختاری، نهادی و فرهنگی طبقه‌بندی می‌شوند(Kairanbayeva & Zhanturyeva , 2024).

آسا (۲۰۲۴)، پژوهشی تحت عنوان «رونمایی از یک اعتصاب فمینیستی: مورد «زن، زندگی، آزادی» در ایران» انجام داده و به این نتیجه رسیده که اعتصاب فمینیستی در ایران که عقب‌نشینی‌های نامنظم و بین‌بخشی زنان از ساختارهایی که آن‌ها را مورد سوءاستفاده و حمله قرار می‌دهند، سازمان‌دهی می‌کند و قدرت چانه‌زنی و عاملیت آن‌ها را بازیابی می‌کند(Assa , 2024). بااین‌حال اما مزیت وبرتری پژوهش حاضر از چند جهت اساسی با مطالعات پیشین متمایز است. اول بحث تمایز زمانی است. اکثر تحقیقات پیشین یا بر یک دوره خاص (مثلاً پس از ۲۰۱۰ یا پس‌ازآن و اصلاحات سیاسی) تمرکز داشته‌اند، درحالی‌که این پژوهش با بررسی بازه زمانی بلندمدت ۱۹۹۱ تا ۲۰۲۱، امکان تحلیل تحولات تدریجی، پیوستگی‌ها و گسست‌های تاریخی در مشارکت سیاسی زنان در هر دو کشور را فراهم می‌کند. دوم مسئله تمایز روش‌شناختی است. بسیاری از مطالعات پیشین صرفاً توصیفی یا تک کشوری بوده‌اند. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش تحقیق مقایسه‌ای و استفاده هم‌زمان از داده‌های تاریخی، اسنادی و آماری، به تحلیل شباهت‌ها و تفاوت‌های ساختاری و نهادی مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه می‌پردازد. سوم تمایز مفهومی است که در پژوهش حاضر، مشارکت سیاسی زنان تنها به حضور در انتخابات یا مناصب رسمی محدود نمی‌شود، بلکه اشکال مختلف مشارکت شامل مشارکت رسمی

(انتخاباتی و نهادی)، مشارکت غیررسمی (مدنی، جنبشی، رسانه‌ای)، مشارکت اعتراضی و نمادین به‌صورت هم‌زمان موردبررسی قرار می‌گیرد؛ درحالی‌که بسیاری از پژوهش‌های پیشین تنها بر یکی از این ابعاد تمرکز داشته‌اند. این تحقیق تلاش می‌کند فراتر از توصیف تفاوت‌ها، چرایی تفاوت الگوهای مشارکت سیاسی زنان را با توجه به ساختار نظام سیاسی، نقش نهادهای نظارتی و انتخاباتی، جایگاه احزاب و جامعه مدنی، زمینه‌های فرهنگی و ایدئولوژیک تبیین کند و بدین ترتیب به تولید دانش تحلیلی و نظری کمک نماید. به‌طورکلی، این پژوهش با رویکرد تطبیقی، بازه زمانی بلندمدت و نگاه چندبعدی به مشارکت سیاسی زنان، خلأ موجود در ادبیات پژوهشی ایران و ترکیه را پوشش داده و نسبت به تحقیقات پیشین دارای نوآوری زمانی، مفهومی، روش‌شناختی و تحلیلی است.

۳. چارچوب نظری: تئوری فمینیسم لیبرال

نظریه فمینیسم مجموعه‌ای از رویکردها و چارچوب‌های نظری است که ساختارهای قدرت و نابرابری جنسیتی را تحلیل می‌کند و تأکید دارد که جنسیت و نابرابری‌های جنسیتی در جوامع از طریق نهادها، فرهنگ و ساختارهای اجتماعی بازتولید می‌شوند. این نظریه نه‌فقط به بررسی ستم برزنان می‌پردازد، بلکه نشان می‌دهد که چگونه عوامل دیگر مانند نژاد، طبقه، قومیت و گرایش جنسی نیز در تعامل با جنسیت، تجربه‌های متفاوتی از قدرت و سرکوب ایجاد می‌کنند. در تعریفی دیگر، نظریه فمینیسم به‌صورت چند پارچه و میان‌رشته‌ای مطرح می‌شود که تبیین می‌کند چگونه ساختارهای مردسالار و جنسیتی در مقیاس اجتماعی به تولید نابرابری و تبعیض می‌انجامند و راهبردهایی برای بازسازی و تغییر این ساختارها ارائه می‌دهد (Baykan, 2024: 34). بل هوکس یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان فمینیسم، معتقد است که بسیاری از فرم‌های فمینیسم سنتی تنها صدای زنان طبقه متوسط و سفیدپوست را منعکس کرده‌اند و باید ساختار تحلیل را وسیع‌تر کرد تا زنان طبقات حاشیه‌ای، اقلیت‌ها و زنان محروم نیز دیده شوند. وی می‌گوید فمینیسم باید از ترکیب مفاهیم جنسیت، نژاد و طبقه برای تبیین نابرابری‌ها استفاده کند و نظریه او به‌نوعی پیش‌درآمد فمینیسم تقاطعی در تحلیل اجتماعی است (Hoks, 1984: 345). تئوری فمینیسم لیبرال بر چند اصل بنیادین تأکیددارند: برابری حقوقی و قانونی، آزادی و عاملیت فردی زنان، اصلاح‌گرایی تدریجی، فرصت‌های برابر اجتماعی و اقتصادی. هدف نهایی ایجاد شرایط برابر برای مشارکت مؤثر زنان در عرصه‌های عمومی است، نه صرفاً برابری صوری. فمینیسم لیبرال با تکیه‌بر آزادی فردی، عدالت قانونی و اصلاح نهادی، همچنان یکی از چارچوب‌های اصلی تحلیل نابرابری جنسیتی در مطالعات سیاسی و اجتماعی معاصر به شمار می‌رود (Racir, 2025: 78). به‌طورکلی، فمینیسم لیبرال با

تکیه‌بر آزادی فردی، عدالت قانونی و اصلاح نهادی، همچنان یکی از چارچوب‌های اصلی تحلیل نابرابری جنسیتی در مطالعات سیاسی و اجتماعی معاصر به شمار می‌رود. فمینیست‌های لیبرال بر این باورند که زنان، همچون مردان، افراد خودمختار و عقلانی‌اند و باید از حقوق برابر در حوزه‌هایی نظیر آموزش، اشتغال، مشارکت سیاسی و مالکیت برخوردار باشند. از این منظر، تبعیض جنسیتی نقض اصول بنیادین لیبرالیسم، به‌ویژه اصل برابری در برابر قانون است. به همین دلیل، مبارزه با تبعیض‌های حقوقی، تصویب قوانین ضد تبعیض، تضمین فرصت‌های برابر و دسترسی برابر به منابع، در کانون توجه فمینیسم لیبرال قرار دارد (Bal, 2026: 82). **الف: نقش دولت:** در چارچوب فمینیسم لیبرال، نقش دولت به‌عنوان یکی از دغدغه‌های محوری این رویکرد، نه‌تنها حفظ نظم حقوقی بلکه مداخله فعال برای تضمین برابری جنسیتی تلقی می‌شود. فمینیسم لیبرال با اتکا بر مبانی لیبرالیسم سیاسی، دولت را مسئول رفع تبعیض‌های قانونی و نهادی می‌داند که مانع بهره‌مندی برابر زنان از حقوق و فرصت‌ها می‌شوند (Haris, 2020: 147). **ب: مسئله آزادی برابر:** فمینیسم لیبرال برای اطمینان از اینکه زنان از آزادی برابر با مردان برخوردارند، ظهور کرد. این فمینیسم بر اساس همان فرضیه لیبرالیسم، فلسفه اخلاقی و سیاسی که هدف آن حفظ حقوق فردی و به حداکثر رساندن آزادی انتخاب است، بناشده است. یکی از جنبه‌های برابری که فمینیست‌های لیبرال برای دستیابی به آن مبارزه می‌کنند، آزادی است، آزادی که هرکسی شایسته آن است که آزادانه انتخاب خود را انجام دهد و خواسته‌ها را بدون دخالت دیگران دنبال کند (Kocak, 2026: 81). **ج: برابری جنسیتی:** از دیدگاه فمینیسم لیبرال، مردان و زنان انسان‌های یکسانی هستند که حق‌دارند با آن‌ها رفتار یکسانی شود. این رویکرد بر خودمختاری، کرامت و برابری تأکید دارد و محدودیت‌های ناعادلانه مبتنی بر جنسیت را که بر اساس فرضیات مربوط به نقش‌ها و حوزه‌های مناسب برای مردان و زنان است، به چالش می‌کشد (Tong, 2009: 62).

فمینیسم لیبرال بر این پیش‌فرض استوار است که زنان همانند مردان دارای عقلانیت و شایستگی اخلاقی برابرند، بنابراین باید از حقوق مدنی و سیاسی مساوی برخوردار باشند. از این منظر، محرومیت تاریخی زنان از حق رأی، حق انتخاب شدن، عضویت در احزاب سیاسی و تصدی مناصب عمومی، نتیجه ساختارهای حقوقی تبعیض‌آمیز و هنجارهای فرهنگی مردسالارانه بوده است، نه تفاوت‌های طبیعی یا ذاتی. این رویکرد، مشارکت سیاسی زنان را نه امری امتیازی یا مبتنی بر تفاوت‌های جنسیتی، بلکه حقی فردی و جهان‌شمول می‌داند که بر اصل برابری حقوقی، آزادی فردی و رفع تبعیض ساختاری استوار

است. از دیدگاه فمینیسم لیبرال، مشارکت سیاسی زنان بر پایه اصول آزادی استوار است. این نظریه معتقد است که زنان باید بدون تبعیض، از فرصت‌ها و حقوقی برابر با مردان در سیاست برخوردار باشند. فمینیسم لیبرال با الهام از نظریه آزادی و برابری لیبرالیسم، به دنبال تبیین ایده‌های حقوق زنان و برابری جنسیتی است (Unal, 2025: 59). بنابرین مشارکت سیاسی زنان جلوه‌ای از تحقق آزادی و برابری فردی است. این رویکرد با تکیه‌بر اصلاحات حقوقی، سیاست‌های برابرخواهانه رادر پی ادغام کامل زنان در ساختارهای رسمی قدرت سیاسی است، بدون آن‌که تفاوت‌های جنسیتی را مبنای حقوقی یا سیاسی قرار دهد. این دیدگاه بیان می‌دارد که مشارکت سیاسی زنان نه‌تنها به‌عنوان رأی‌دهنده، بلکه به‌عنوان رهبر و سیاست‌گذار اهمیت زیادی دارد. زنان ارزش‌های منحصربه‌فردی را به سیاست می‌آورند که منعکس‌کننده دیدگاه‌ها و اصول اخلاقی متمایز است؛ بنابراین، از زنان انتظار می‌رود که بتوانند رهبران هوشمند و گزینشی را انتخاب کنند و از برابری جنسیتی در تصمیم‌گیری‌های سیاسی حمایت کنند. از این منظر، تشویق مشارکت سیاسی زنان نه‌تنها در انتخابات، بلکه در هر جنبه‌ای از دموکراسی، ازجمله نامزدی و تصمیم‌گیری در سطح دولت، مهم است (Shahabi & Alli pour , 2025 : 165).

۴. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها (نتایج و یافته ها)

۱ – ۴. مشارکت سیاسی زنان در ترکیه و ایران: مشارکت سیاسی زنان به‌عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی توسعه دموکراتیک و اجتماعی، در دهه‌های اخیر توجه فزاینده‌ای را در سطح جهانی به خود جلب کرده است. باوجوداینکه زنان نیمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند، اما همچنان در بسیاری از نقاط جهان، ازجمله در فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی، با کم‌نمایی مواجه هستند. بااین‌حال، ایران و ترکیه به‌عنوان دو کشور مهم و تأثیرگذار در این منطقه، مسیرهای متفاوتی را درزمینه مشارکت زنان در زندگی عمومی، هم ازنظر سیاسی و هم اقتصادی، پیموده‌اند. هر دو کشور دارای پیشینه‌ای غنی از تحولات اجتماعی و سیاسی هستند و از سلطنت به جمهوری تغییریافته‌اند (Zollfaghari & other,s , 2025 : 10).

۱ – ۱ – ۴. مشارکت سیاسی زنان در ترکیه: ترکیه با موقعیتی منحصربه‌فرد در پیوند میان خاورمیانه و اروپا و برخورداری از تجربه‌ای پیچیده از مدرنیزاسیون، سکولاریسم اقتدارگرا، اسلام سیاسی و تنوع فرهنگی، نمونه‌ای برجسته برای مطالعه وضعیت مشارکت سیاسی زنان است. این کشور از نخستین کشورهای مسلمان بود که در دهه ۱۹۳۰ به زنان حق رأی و حق انتخاب شدن اعطا کرد؛ اقدامی که آن

را در مقایسه با کشورهای منطقه در زمره پیشگامان حقوق سیاسی زنان قرار داد. بااین‌حال، علی‌رغم این دستاوردهای تاریخی، حضور واقعی و مؤثر زنان در عرصه سیاست ترکیه با فرازوفرودهای جدی همراه بوده و شکاف میان حقوق قانونی و واقعیت‌های اجتماعی همچنان پابرجاست (اوزگیل و یامانر، ۲۰۲۵).

الف: مشارکت سیاسی زنان ترکیه از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ میلادی: دهه ۱۹۹۰ میلادی یکی از بی‌ثبات‌ترین دوره‌های سیاسی در تاریخ معاصر ترکیه به شمار می‌آید. این دهه با ائتلاف‌های شکننده، تغییر مکرر دولت‌ها، بحران‌های اقتصادی، تشدید منازعه با حزب کارگران کردستان ، نفوذ ساختاری ارتش در سیاست و مداخله غیرمستقیم نظامیان در روند دموکراتیک همراه بود (UN women, 2023).

از اوایل دهه ۱۹۹۰ تا حدود ۲۰۱۸ میلادی مشارکت زنان در نهادهای رسمی سیاسی ترکیه (نمایندگی پارلمانی، سهم کابینه و حضور در سطوح تصمیم‌گیری) به‌طورکلی افزایشی، ولی کند و ناپیوسته بوده است. در ۱۹۹۰ نسبت زنان در پارلمان بسیار پایین بود، اوایل ۲۰۰۰ روند صعودی آغاز شد. با ظهور حزب عدالت و توسعه این پیشرفت همواره همراه با نوسان، کمبود اقدامات قطعی مثبت و فشارهای فرهنگی سیاست‌محور بود. از سال ۲۰۰۱ با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در انتخابات پارلمانی تغییراتی در جهت تثبیت دموکراتیک و تقویت مشارکت سیاسی و مدنی به وجود آمد. درواقع ترکیه از طریق اصلاحاتی که در قانون اساسی خود در سال‌های ۲۰۰۱، ۲۰۰۴ و ۲۰۱۰ انجام داد و تغییراتی که در قانون مدنی و قانون مجازات جدید انجام داد، کم‌کم برابری جنسیتی را بنا نهاد. از ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ ترکیه شاهد پیشرفت آهسته ولی غیر خطّی در مشارکت سیاسی زنان بود: از نسبت‌های بسیار پایین در ۱۹۹۰ به حدود ۱۷ درصد در ۲۰۱۸ در پارلمان؛ اما این میزان هنوز پایین‌تر از استانداردهای اروپایی است. موانع نهادی (نبود سهمیه الزامی)، فرهنگی- ایدئولوژیک، خشونت/تبعیض و ساختار حزبی، مهم‌ترین عوامل محدودکننده‌اند. جنبش‌های زنان و برخی سیاست‌های حزبی محلی- نمادین به پیشرفت کمک کردند اما تا ۲۰۱۸ تغییر ساختاری عمیق رخ نداده بود (Ketabi & other,s , 2025 : 12 - 17).

ب: مشارکت سیاسی زنان ترکیه از سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۳ میلادی:

مشارکت سیاسی زنان در ترکیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۱ را می‌توان در چارچوبی چندبعدی شامل حضور نهادی (پارلمان و دولت)، مشارکت انتخاباتی، نقش در احزاب سیاسی، کنشگری مدنی و تأثیر تحولات سیاسی-اجتماعی تحلیل کرد. این دوره با تحولات مهمی همچون تغییر نظام حکومتی به ریاستی (پس از همه‌پرسی ۲۰۱۷)، انتخابات ۲۰۱۸ و نیز تشدید گفتمان‌های هویتی و جنسیتی همراه

بود که بر الگوی مشارکت زنان اثرگذار بود. از منظر حضور نهادی، انتخابات پارلمانی و ریاست‌جمهوری سال ۲۰۱۸ نقطه عطف مهمی محسوب می‌شود. در این انتخابات، سهم زنان در پارلمان ترکیه (مجلس کبیر ملی) به حدود ۱۷ درصد رسید که اگرچه نسبت به دوره‌های پیشین افزایش نشان می‌داد، اما همچنان پایین‌تر از میانگین کشورهای اروپایی بود. حضور زنان در احزاب مختلف ازجمله حزب عدالت و توسعه ، حزب جمهوری‌خواه خلق، حزب دموکراتیک خلق‌ها و حزب خوب قابل‌توجه بود، اما الگوی توزیع قدرت نشان می‌داد که زنان بیشتر در سطوح میانی و کمتر در سطوح عالی تصمیم‌گیری حضور دارند. به‌ویژه در حزب دموکراتیک خلق‌ها، استفاده از نظام «ریاست مشترک» به‌عنوان یک نوآوری نهادی، موجب افزایش حضور زنان در سطوح رهبری شد (Volak, 2025: 68).

به‌طورکلی، می‌توان گفت که مشارکت سیاسی زنان در ترکیه در این بازه زمانی دارای روندی دوگانه بوده است: از یک‌سو، افزایش نسبی حضور کمی زنان در نهادهای سیاسی و مشارکت فعال در انتخابات و کنشگری مدنی و از سوی دیگر، تداوم محدودیت‌های ساختاری، فرهنگی و گفتمانی که مانع از دستیابی به برابری کامل در قدرت سیاسی شده است. این دوره همچنین نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی زنان در ترکیه به‌شدت تحت تأثیر تحولات کلان سیاسی و جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک دولت قرار دارد.

۲ – ۱ – ۴. مشارکت سیاسی زنان در ایران: بررسی روند مشارکت سیاسی زنان در ایران از سال ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۰ شمسی نشان‌دهنده یک پندار پویا، متأثر از تحولات ساختاری، سیاسی و اجتماعی است که در قالب دولت‌های مختلف (سازندگی، اصلاحات، اصول‌گرایی و اعتدال‌گرایی) با چالش‌ها و فرصت‌های متفاوتی روبه‌رو بوده است.

الف: دوره سازندگی (۱۳۷۰ تا ۱۳۷۶): مشارکت سیاسی زنان در دوره سازندگی را می‌توان یکی از دوره‌های گذار و بازتعریف نقش‌های اجتماعی زنان در بستر تحولات پس از جنگ تحمیلی دانست. این دوره که با ریاست‌جمهوری هاشمی رفسنجانی شناخته می‌شود، بیش از آنکه بر تغییرات سیاسی مستقیم متمرکز باشد، زمینه‌ساز دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شد که به‌طور غیرمستقیم برافزایش حضور و مطالبات زنان در عرصه عمومی و سیاسی تأثیر گذاشت (Azad bakht , 2016 : 45)؛ بنابراین مشارکت سیاسی زنان در این دوره را می‌توان دوره‌ای میانه و گذار دانست که در آن، حضور زنان در ساختار رسمی قدرت هنوز محدود و کم اثر بود، اما بسترهای اجتماعی و فکری لازم برای گسترش این

مشارکت به‌تدریج در حال شکل‌گیری بود. در این سال‌ها، اگرچه تعداد زنان در نهادهایی مانند مجلس اندک باقی ماند و امکان نقش‌آفرینی گسترده برای آنان فراهم نشد، اما تحولات مهمی در لایه‌های زیرین جامعه رخ داد. گسترش آموزش عالی، افزایش حضور زنان در عرصه‌های عمومی و اداری و شکل‌گیری تدریجی یک طبقه متوسط تحصیل‌کرده، موجب شد زنان بیش از گذشته نسبت به موقعیت خود و حقوقشان آگاه شوند. این دوره را نمی‌توان زمان شکوفایی مشارکت سیاسی زنان دانست، بلکه باید آن را مرحله‌ای دانست که در آن، مطالبات اجتماعی و ظرفیت‌های انسانی زنان انباشته شد و زمینه برای حضور فعال‌تر آنان در عرصه سیاست در سال‌های بعد، به‌ویژه در دوره اصلاحات، فراهم آمد(Jonaedi , 2018 : 52).

ب: مشارکت سیاسی زنان در دوره خاتمی (۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴): دوره ریاست‌جمهوری سید محمد خاتمی را می‌توان یکی از مهم‌ترین مقاطع در تاریخ معاصر ایران ازنظر افزایش مشارکت سیاسی و مدنی زنان دانست. این دوره که با گفتمان «توسعه سیاسی»، «جامعه مدنی» و «اصلاحات» شناخته می‌شود، فضایی متفاوت نسبت به دوره‌های پیشین ایجاد کرد که در آن زنان توانستند حضور فعال‌تری در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته باشند. درواقع در این دوره گفتمان‌هایی نظیر «جامعه مدنی»، «قانون‌مداری» و «مشارکت» مطرح شد و فضای سیاسی کشور شاهد تحولات قابل‌توجهی در حوزه کنشگری اجتماعی و سیاسی زنان بود (Alli hosaeni & Nazari , 2016 : 11- 13).

ج: مشارکت سیاسی زنان دوره احمدی‌نژاد (۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲): از منظر مشارکت سیاسی زنان، دوره‌ای احمدی‌نژاد دوره‌ای متناقض و دارای ویژگی‌های خاص بود. در این دوره، اگرچه زنان در حوزه‌های آموزشی و اجتماعی به پیشرفت‌های قابل‌توجهی دست یافتند، اما در عرصه مشارکت سیاسی رسمی و ساختار تصمیم‌گیری، با چالش‌های جدیدی مواجه شدند (Masoud nea & other,s , 2014 : 73).

د: مشارکت سیاسی زنان در دوره روحانی (۱۴۰۰– ۱۳۹۲): دوره ریاست‌جمهوری روحانی که با شعار «تدبیر و امید» و گفتمان «اعتدال» آغاز شد، از منظر مشارکت سیاسی زنان دوره‌ای است که میان «مطالبات اصلاح‌طلبانه» و «محدودیت‌های ساختاری و امنیتی» در نوسان بود. در دولت روحانی چند معاونت به زنان سپرده شد و برای اولین بار بخشداران و فرمانداران زن انتخاب شد؛ امری که مسبوق به سابقه نبود و حتی از میان زنان اهل تسنن فرماندار انتخاب شد. در این دوره زنانی همچون معصومه ابتکار به‌عنوان معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط (۱۳۹۶–۱۳۹۲) و بعد در سمت

معاون رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده (۱۴۰۰– ۱۳۹۶) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین زنان دولت روحانی محسوب شد. شهیندخت مولاوردی به سمت معاون رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده (۱۳۹۶– ۱۳۹۲) همچنین دستیار ویژه رئیس‌جمهور در امور شهروندی از آن خود کرد. لعیا جنیدی به‌عنوان اولین زن در معاونت حقوقی رئیس‌جمهور انتخاب شد(Ketabi & other,s , 2025 : 9).

بنابراین به‌طورکلی می‌توان گفت که تجربه مشارکت سیاسی زنان در ترکیه و ایران نشان می‌دهد که هر دو کشور، علی‌رغم تفاوت‌های تاریخی و نهادی، با یک الگوی مشترک مواجه‌اند: شکاف پایدار میان پیشرفت‌های حقوقی و ظرفیت‌های واقعی مشارکت در ساختار قدرت. در ترکیه، اعطای زودهنگام حقوق سیاسی به زنان، زمینه‌ای پیشرو ایجاد کرد و مسیر مشارکت آنان از کنشگری فرهنگی به فعالیت سازمان‌یافته سیاسی تکامل یافت؛ بااین‌حال، تداوم موانع اجتماعی، ایدئولوژیک و ساختاری باعث شده این پیشرفت‌ها به برابری کامل در قدرت منجر نشود. در ایران نیز، مشارکت زنان طی سه دهه اخیر مسیری تدریجی اما محدود را طی کرده است؛ از حضور تکنوکراتیک در دوره سازندگی، به کنشگری مدنی در اصلاحات و سپس به تثبیت در سطوح مدیریتی میانی در دوره اعتدال، بدون آنکه به سطوح عالی تصمیم‌گیری راه یابد.

برآیند تطبیقی این دو تجربه نشان می‌دهد که رشد سرمایه انسانی زنان (تحصیلات، تخصص و آگاهی سیاسی) شرط لازم برای مشارکت است، اما شرط کافی نیست. آنچه تعیین‌کننده نهایی است، ساختارهای قدرت، فرهنگ سیاسی و اراده سیاسی در سطوح کلان است. درنتیجه، مشارکت سیاسی زنان در هر دو کشور را باید فرآیندی تدریجی، انباشتی اما محدودشده توسط سقف‌های ساختاری دانست؛ وضعیتی که بیانگر آن است که بدون اصلاحات عمیق نهادی و تغییر در توزیع قدرت، حضور زنان همچنان در سطوح میانی باقی‌مانده و دستیابی به برابری واقعی در تصمیم‌سازی کلان به تعویق خواهد افتاد.

۲ – ۴. مقایسه تطبیقی مشارکت سیاسی زنان در ترکیه و ایران

۱ – ۲ – ۴. ساختارهای نهادی و فرصت‌های سیاسی:

الف: ساختار نظام سیاسی و نقش احزاب در مشارکت سیاسی زنان در ترکیه: ساختار نظام سیاسی ترکیه در چند دهه اخیر تحولات قابل‌توجهی را تجربه کرده است. اگرچه جمهوری ترکیه از میانه قرن بیستم تجربه نظام چندحزبی و انتخابات رقابتی را در کارنامه خود دارد، اما ماهیت نظام سیاسی آن

همواره تحت تأثیر رابطه میان نهادهای انتخابی، احزاب سیاسی، نهادهای نظامی و بوروکراتیک و گروه‌های اجتماعی قرار داشته است (Allp . 2024 : 59). آنچه قابل‌توجه است اینکه اصلاحات قانون اساسی سال ۲۰۱۷ تغییرات چشمگیری در نظام حکومتی ترکیه ایجاد کرد. مهم‌ترین این تغییرات، تمرکز قدرت اجرایی بود. ترکیه مدت‌ها نظام پارلمانی را تجربه کرده و در طول زمان الگوهای گوناگونی را آزموده بود. تقریباً تمام این تجربه‌ها با مشکلاتی مواجه شدند که سرانجام به تغییرات حکومتی انجامید. مسئله در ترکیه صرفاً گذار از نظام پارلمانی به‌نظام ریاست‌جمهوری نبود، بلکه موضوعی گسترده‌تر، یعنی گذار از سنتی مبتنی بر قیمومیت (نظارت قیم‌مآبانه) به نظامی دموکراتیک مطرح بود (Hocaavaredin, 2024: 82). در ساختار جدید، رئیس‌جمهور بارأی مستقیم شهروندان انتخاب می‌شود و بخش مهمی از اختیارات اجرایی در نهاد ریاست‌جمهوری متمرکزشده است. ازاین‌رو، رقابت حزبی در ترکیه بیش از گذشته حول انتخابات ریاست‌جمهوری و ائتلاف‌های انتخاباتی شکل‌گرفته است. این تغییر ساختاری برای زنان اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا مسیر ورود آنان به قدرت سیاسی بیش‌ازپیش به تصمیم‌ها و راهبردهای احزاب سیاسی وابسته شده است. مسئله مشارکت سیاسی زنان در ترکیه دارای دو بعد متفاوت است. بعد نخست، مشارکت کمی است؛ یعنی تعداد زنانی که به‌عنوان نماینده مجلس، عضو شوراهای محلی، شهردار یا مسئول حزبی انتخاب می‌شوند. بعد دوم، مشارکت کیفی و مؤثر است که به میزان قدرت واقعی زنان در تصمیم‌گیری سیاسی، تعیین دستور کار، سیاست‌گذاری و رهبری سیاسی مربوط می‌شود. همان‌طور که پژوهش ارهارت و سایر پژوهش‌ها در این زمینه نشان داده که ترکیه در بعد نخست پیشرفت‌هایی داشته، اما در بعد دوم همچنان با موانع جدی مواجه است. احزاب سیاسی ترکیه را می‌توان یکی از مهم‌ترین متغیرهای توضیح‌دهنده مشارکت سیاسی زنان دانست. حزب می‌تواند با استفاده از سهمیه‌های جنسیتی، قرار دادن زنان در جایگاه‌های قابل انتخاب در فهرست‌های انتخاباتی، ایجاد شاخه‌های قدرتمند زنان، آموزش و تربیت کادرهای سیاسی زن و حمایت از نامزدهای زن، مشارکت سیاسی زنان را افزایش دهد. در مقابل، اگر رهبری حزب، فرایند انتخاب نامزدها و ساختار تصمیم‌گیری درون حزب تحت سلطه مردان باشد، حتی در شرایط وجود تقاضای اجتماعی برای حضور زنان، امکان دستیابی آنان به مناصب سیاسی کاهش خواهد یافت. (Zihuiogiu, 2021: 71).

ب: نظام سیاسی و نقش نهادها در مشارکت سیاسی زنان در ایران: ساختار سیاسی ایران پس‌ازآن ۱۳۵۷ بر ترکیبی از مؤلفه‌های جمهوری‌خواهانه، انتخاباتی و نهادهای مبتنی بر اقتدار دینی شکل گرفت. از یک‌سو، نهادهایی همچون ریاست‌جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شوراهای اسلامی شهر و روستا

از طریق انتخابات عمومی شکل می‌گیرند و از سوی دیگر، نهادهایی همچون رهبری، شورای نگهبان، مجلس خبرگان رهبری و مجمع تشخیص مصلحت نظام، نقش مهمی در تعیین حدود و جهت‌گیری عملکرد نهادهای انتخابی دارند(Ketabi & other,s , 2025 : 13). درواقع ساختار سیاسی ایران ترکیبی از نهادهای انتخابی و انتصابی است و همین ویژگی، مسیر مشارکت سیاسی شهروندان را از مرحله نامزدی تا حضور در نهادهای تصمیم‌گیری تحت تأثیر قرار می‌دهد. مجلس شورای اسلامی و ریاست‌جمهوری از طریق انتخابات شکل می‌گیرند، اما شورای نگهبان در فرایند احراز صلاحیت نامزدها نقش تعیین‌کننده دارد و رهبری نیز در ساختار سیاسی کشور از اختیارات گسترده‌ای برخوردار است. درنتیجه، انتخابات در ایران در یک فضای نهادی انجام می‌شود که دامنه رقابت سیاسی پیش از رسیدن به مرحله رأی‌گیری نیز تا حد زیادی تعیین‌شده است. اگر نگاهی به اصل ۵۸ قانون اساسی داشته باشیم سه نهاد مستقل همچون مجلس شورای اسلامی، شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام در مجرای قانون‌گذاری وجود دارد که پایین‌ترین نرخ مشارکت سیاسی زنان در این مجلس مربوط به سه دوره اول است که در آن فقط ۴ زن حضور داشتند. این کمترین میزان مشارکت سیاسی است البته قابل‌ذکر است که حضور زنان در ابعاد مختلف انقلاب و حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم درصحنه جنگ خود نشانی از مشارکت فعال زنان در این دوره محسوب می‌شود. در دوره سازندگی و مجلس چهارم شاهد افزایش مشارکت سیاسی زنان هستیم؛ بطوریکه از ۸۴ داوطلب ۹ نفر به مجلس راه یافتند؛ و در مجلس پنجم از مجموع ۲۷۰ داوطلب فقط ۱۴ نفر به مجلس راه یافتند. بعدازاین در مجلس ششم و هفتم شاهد کاهش نمایندگان زن هستیم. در این دوره فقط ۱۳ نفر از ۲۸۲ داوطلب به مجلس شورای اسلامی راه یافتند (Jonaydy , 2018 : 57).

به‌طورکلی مشارکت سیاسی زنان در ایران را نمی‌توان فقط بر اساس برخورداری از حقوق قانونی مانند حق رأی یا امکان نامزدی در انتخابات تبیین کرد، بلکه این پدیده در چارچوب ساختار نهادی و توزیع قدرت در نظام سیاسی قابل‌فهم است. نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران بر ترکیبی از نهادهای انتخابی و انتصابی استوار است و همین ویژگی سبب شده است که فرایند مشارکت سیاسی از مرحله رأی دادن فراتر رفته و به سازوکارهای تأیید صلاحیت، شبکه‌های قدرت، قواعد نهادی و ظرفیت دسترسی به مراکز تصمیم‌گیری وابسته شود. در چنین ساختاری، نهادهایی مانند شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام و جایگاه رهبری، در کنار نهادهای انتخابی، بر حدود و کیفیت رقابت سیاسی اثرگذارند و به‌طور غیرمستقیم فرصت‌های حضور زنان در سطوح عالی قدرت را شکل می‌دهند.

۲ – ۲ – ۴. مقایسه تحلیلی ساختار قدرت در ایران و ترکیه و تأثیر آن بر مشارکت سیاسی زنان:

مقایسه ساختار قدرت در ایران و ترکیه نشان می‌دهد که برای فهم وضعیت مشارکت سیاسی زنان در این دو کشور، نمی‌توان صرفاً به وجود انتخابات، حق رأی یا تعداد نمایندگان زن در پارلمان توجه کرد. آنچه درنهایت فرصت مشارکت سیاسی زنان را تعیین می‌کند، نحوه سازمان‌یابی قدرت و جایگاه نهادهایی است که ورود افراد به عرصه سیاست، امکان رقابت، دسترسی به منابع و ظرفیت اثرگذاری بر تصمیمات عمومی را کنترل می‌کنند. ایران و ترکیه هر دو دارای انتخابات و نهادهای نمایندگی هستند، اما معماری قدرت در آن‌ها متفاوت است. در ایران، ساختار سیاسی بر ترکیبی از نهادهای انتخابی و نهادهای دینی، نظارتی و انتصابی استوار است؛ در ترکیه نیز پس از اصلاحات قانون اساسی ۲۰۱۷ و استقرار نظام ریاستی از سال ۲۰۱۸، بخش مهمی از قدرت اجرایی در ریاست‌جمهوری متمرکزشده است. این تفاوت باعث شده موانع مشارکت زنان در دو کشور شکل یکسانی نداشته باشد (Alli hosaeni & Nazari , 2016 : 16).

ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران از ابتدا بر نوعی ترکیب میان جمهوریت و اسلامیت بناشده است. مجلس شورای اسلامی، ریاست‌جمهوری و شوراهای اسلامی از مسیر انتخابات شکل می‌گیرند، اما در کنار آن‌ها نهادهایی مانند رهبری، شورای نگهبان، مجلس خبرگان رهبری و مجمع تشخیص مصلحت نظام قرار دارند که در تعیین حدود عملکرد نهادهای انتخابی نقش مهمی ایفا می‌کنند. به همین دلیل، ساختار قدرت در ایران را نمی‌توان با الگوی ساده تفکیک سه قوه توضیح داد؛ زیرا بخش مهمی از تصمیمات و موازنه‌های قدرت در تعامل میان نهادهایی شکل می‌گیرد که مبنای مشروعیت و شیوه انتخاب آن‌ها متفاوت است. ازنظر تحلیلی، مهم‌ترین پیامد این ساختار برای انتخابات آن است که فرایند رقابت سیاسی پیش از مرحله رأی‌گیری آغاز می‌شود. شورای نگهبان در بررسی صلاحیت نامزدهای مجلس، ریاست‌جمهوری و مجلس خبرگان نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. درنتیجه، دامنه انتخاب رأی‌دهندگان تا حد زیادی به ترکیب نامزدهایی وابسته است که از این مرحله عبور کرده‌اند. آنچه قابل‌تأمل است اینکه شورای نگهبان نامزدهای انتخابات مجلس، ریاست‌جمهوری و مجلس خبرگان را بررسی می‌کند و این فرایند دامنه رقابت انتخاباتی را محدود می‌سازد. این ویژگی برای زنان اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا مسئله مشارکت زنان در ایران فقط این نیست که آیا قانون به آن‌ها اجازه رأی دادن یا نامزد شدن می‌دهد یا خیر. مسئله مهم‌تر آن است که چه تعداد از زنانی که تمایل به ورود به رقابت سیاسی دارند، عملاً امکان

عبور از مراحل نهادی ورود به انتخابات را پیدا می‌کنند. از این منظر، میان «حق مشارکت» و «ظرفیت استفاده از حق مشارکت» تفاوت وجود دارد(Zollfaghari & other,s , 2025 : 18).

در ترکیه ساختار قدرت بر تمرکز اجرایی پس از گذار به‌نظام ریاستی موردتوجه قرار می‌گیرد. مسیر تحول سیاسی ترکیه کاملاً متفاوت بوده است. ترکیه برای چند دهه دارای نظام پارلمانی بود، اما اصلاحات قانون اساسی سال ۲۰۱۷ و انتخابات ۲۰۱۸ این کشور را وارد نظام ریاستی اجرایی کرد. در نظام جدید، سمت نخست‌وزیری حذف شد و اختیارات اجرایی گسترده‌ای به رئیس‌جمهور منتقل شد. تحلیل‌های حقوقی درباره اصلاحات ۲۰۱۷ نشان می‌دهند که این تغییر رابطه میان ریاست‌جمهوری، پارلمان و قوه مجریه را به شکل محسوسی تغییر داد و جایگاه رئیس‌جمهور را در ساختار قدرت تقویت کرد. ازاین‌رو، ساختار قدرت ترکیه را نیز نمی‌توان صرفاً یک نظام رقابتی پارلمانی تلقی کرد. تمرکز قدرت اجرایی در ریاست‌جمهوری موجب شده است که پیروزی در انتخابات ریاست‌جمهوری اهمیت بسیار بیشتری پیدا کند و رقابت سیاسی تا حد زیادی حول شخصیت و ائتلاف‌های انتخاباتی شکل بگیرد. باوجوداین، یک تفاوت مهم با ایران وجود دارد. در ترکیه، رقابت چندحزبی همچنان امکان تغییر در موازنه قدرت را فراهم می‌کند. انتخابات محلی ۲۰۲۴ نمونه روشنی از این وضعیت بود؛ حزب جمهوری‌خواه خلق توانست در بسیاری از شهرهای مهم پیروز شود و حزب عدالت و توسعه با شکست قابل‌توجهی در سطح محلی مواجه شد. این نتیجه نشان داد که حتی در شرایط تمرکز قدرت در سطح ملی، انتخابات همچنان می‌تواند به‌عنوان مسیر انتقال بخشی از قدرت سیاسی عمل کند (Unal, 2025: 46).

بنابراین، اگر بخواهیم تفاوت دو کشور را به‌صورت خلاصه بیان کنیم، در ایران کنترل نهادی بر دامنه رقابت پیش از انتخابات اهمیت بیشتری دارد، درحالی‌که در ترکیه تمرکز قدرت اجرایی و نابرابری شرایط رقابت در داخل میدان انتخاباتی اهمیت بیشتری پیداکرده است. در ایران، یک زن برای ورود به مجلس باید از فرایند ثبت‌نام و بررسی صلاحیت عبور کند و سپس در رقابت انتخاباتی پیروز شود؛ بنابراین، مسیر مشارکت سیاسی از چند فیلتر نهادی عبور می‌کند. در ترکیه، مسئله متفاوت است. زنان ازنظر حقوقی امکان نامزدی در انتخابات پارلمانی و ریاست‌جمهوری رادارند، اما ساختار احزاب، نحوه انتخاب نامزدها، منابع مالی، شبکه‌های سیاسی و فرهنگ درون‌حزبی بر احتمال موفقیت آنان اثر زیادی دارد. به‌عبارت‌دیگر، در ترکیه حزب سیاسی نقش مهمی در ورود زنان به قدرت ایفا می‌کند. این تفاوت را نباید صرفاً یک تفاوت حقوقی دانست. درواقع، هر دو کشور نشان می‌دهند که داشتن حق قانونی

مشارکت شرط لازم است، اما شرط کافی نیست. آنچه اهمیت دارد، وجود ساختارهای واسطی است که بتوانند حق قانونی را به نمایندگی واقعی تبدیل کنند.

نتیجه‌گیری

مقایسه مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه طی دوره ۱۹۹۱ تا ۲۰۲۱ نشان می‌دهد که در هر دو کشور، زنان در طول این دوره از حالت مشارکت صرفاً اجتماعی و غیررسمی به سمت حضور بیشتر در عرصه‌های انتخاباتی، حزبی، مدنی و تصمیم‌گیری سیاسی حرکت کرده‌اند؛ بااین‌حال، میزان موفقیت آنان در تبدیل این مشارکت به قدرت سیاسی رسمی یکسان نبوده است. در ایران، دهه ۱۳۷۰ را می‌توان نقطه آغاز مرحله‌ای جدید در مشارکت سیاسی زنان پس از تثبیت ساختار سیاسی جمهوری اسلامی دانست. افزایش مشارکت اجتماعی و سیاسی به‌طور الزام به افزایش متناسب قدرت رسمی زنان منجر نشد؛ زیرا میان «مشارکت» و «نمایندگی» فاصله قابل‌توجهی وجود داشت. در مقابل ترکیه در ابتدای این دوره از یک سابقه متفاوت درزمینه حقوق سیاسی زنان برخوردار بود. زنان ترکیه‌ای در مقایسه با بسیاری از کشورهای مسلمان، بسیار زودتر به‌حق رأی و حق نامزدی دست‌یافته بودند و این میراث تاریخی، ازنظر حقوقی امکان حضور زنان در سیاست رسمی را تثبیت کرده بود. یکی از تفاوت‌های بنیادی دو کشور در این دوره به رابطه زنان با احزاب سیاسی مربوط می‌شود. در ترکیه، رقابت چندحزبی و اهمیت احزاب در فرآیند انتخابات موجب شد زنان برای افزایش نمایندگی خود، بیش‌ازپیش به درون ساختارهای حزبی نفوذ کنند و از سازوکارهای درون‌حزبی برای ارتقای موقعیت خود بهره بگیرند. در ایران نیز احزاب و جریان‌های سیاسی برای بسیج زنان اهمیت داشتند، اما ساختار حزبی کشور از ثبات، استقلال و نهادینگی مشابه نظام حزبی ترکیه برخوردار نبود. درنتیجه، در ایران امکان تبدیل فعالیت حزبی زنان به یک مسیر پایدار برای رسیدن به مناصب انتخابی محدودتر بود. در هر دو کشور، جنبش‌های زنان نقش مهمی در افزایش آگاهی سیاسی و طرح مسئله برابری جنسیتی داشته‌اند، اما شکل فعالیت آن‌ها تحت تأثیر ساختار سیاسی متفاوت بوده است. در ترکیه، گروه‌های زنان از طیف‌های سکولار، اسلام‌گرا و کرد توانستند در دوره‌های مختلف با احزاب و نهادهای سیاسی تعامل کنند و در برخی موارد از رقابت میان احزاب برای افزایش مطالبات خود بهره ببرند. در ایران نیز زنان از طریق شبکه‌های مدنی، انجمن‌های تخصصی، مطبوعات، دانشگاه‌ها و جریان‌های سیاسی توانستند مطالبات جنسیتی را به بخشی از گفتمان سیاسی تبدیل کنند. از دیدگاه هنجارهای جنسیتی نیز شباهت‌های مهمی میان دو کشور وجود دارد. در هر دو جامعه، سیاست برای مدت طولانی حوزه‌ای مردانه تلقی شده و ورود زنان به عرصه قدرت با کلیشه‌هایی

درباره نقش خانوادگی، توانایی رهبری و مشروعیت سیاسی آنان مواجه بوده است. بااین‌حال، تفاوت مهم این است که در ترکیه، زنان با ایدئولوژی‌های متعارض سکولاریستی و اسلام‌گرایی مواجه بوده‌اند و هر دو جریان در مقاطع مختلف برداشت خاص خود را از حضور زنان در سیاست ارائه کرده‌اند. در ایران، مسئله جنسیت با ساختار ایدئولوژیک جمهوری اسلامی و برداشت رسمی از نقش زن در جامعه و خانواده پیوند خورده است؛ بنابراین به نظر می‌رسد که مشارکت سیاسی زنان در ایران و ترکیه علی‌رغم اشتراک در برخی زمینه‌های ساختاری و فرهنگی، ازنظر میزان، الگوها و پیامدهای سیاسی و اجتماعی تفاوت‌های معناداری دارد. در ارتباط با این فرضیه باید گفت که دو کشوری که از یک‌سو در حوزه‌هایی مانند اکثریت مسلمان، تجربه تاریخی امپراتوری، فرایند دولت‌سازی متمرکز، نقش برجسته خانواده و سنت‌های پدرسالارانه و اهمیت دین در شکل‌دهی به ارزش‌های اجتماعی و سیاسی اشتراک دارند و از سوی دیگر، در ساختار حقوقی، نوع رابطه دولت و دین، مسیر مدرنیزاسیون، نظام حزبی، الگوی حکمرانی و شیوه سازمان‌یابی جنبش‌های زنان با یکدیگر متفاوت‌اند. ایران و ترکیه هر دو از نخستین کشورهای مسلمان منطقه هستند که زنان در آن‌ها از حق رأی برخوردار شده‌اند و زنان در هر دو کشور در فرایندهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی حضورداشته‌اند. بااین‌وجود، اعطای حق رأی و شناسایی رسمی زنان به‌عنوان شهروند سیاسی، به‌تنهایی به معنای تحقق مشارکت برابر و مؤثر آنان نیست. نتایج پژوهش تطبیقی ایران و ترکیه نشان می‌دهد که بسیج زنان و ورود آنان به عرصه عمومی در هر دو کشور اهمیت تاریخی داشته است، اما این بسیج در چارچوب‌های سیاسی و حقوقی متفاوتی صورت گرفته و پیامدهای یکسانی ایجاد نکرده است. ازاین‌رو، متغیر مهم در تحلیل حاضر، فاصله میان حق رسمی مشارکت و توان واقعی برای اثرگذاری سیاسی است.

References

Alihosseini, Ali & Nazari, Mina. (2016). An Analysis of Women's Political Participation within the Political Management Structure of the Islamic Republic of Iran. Woman and Culture, 7(27), 7–21. (In Persain).

Alp, Emin Gök. (2024). Transformation of Political Culture and Women's Participation Patterns in Turkish Society (2000–2020). Siasat [Politics], 54(3). (In Persain).

Azadbakht, Hamid. (2016). A Look at the Political Persona of Iranian Women in the Post-1979 Revolution Geopolitical Landscape. Quarterly Journal of Women's Rights Protection, 2(6). (In Persain).

Bal, S. (2026). From solidarity to selective engagement: Boundaries of feminist praxis and refugee women in Turkey. New Perspectives on Turkey. https://doi.org/10.1017/npt.2026.10087

Baykan, T. S. (2024). Parties and the party system in Turkey: From the system of ‘double tutelage’ to a ‘personalistic hybrid regime’. In T. Poguntke & W. Hofmeister (Eds.), Political parties and the crisis of democracy: Organization, resilience, and reform. Oxford University Press.

Çakır, R. (2025). Multiculturalism and liberal feminism: An analysis of Ayelet Shachar’s transformative accommodation model. Kadın/Woman 2000, Journal for Women’s Studies, 25(2), 45–63.

Joneidi, Maryam & Sangi, Leila. (2018). Obstacles and Prospects for Women's Participation as Political Subjects in Iran. (In Persain).

Harris, K. (2020). Pandemic politics in Iran. Current History, 119(821), 338–344. https://doi.org/10.1525/curh.2020.119.821.338

Hoca, F., & Nuredin, A. (2024). The transformation of social sciences in the 21st century: Artificial intelligence, digitalization, and ethical perspectives. International Scientific Conference on AI, Human Rights, Migration, Democracy, and Public Impact, 67–76.

Ketabi, Amir Ali; Monti, Ayoub; & Ashayeri, Taha. (2026). Identifying Patterns Influencing Women's Political Participation After the Islamic Revolution of Iran. Islamic Revolution Research, 14(53). (In Persain).

Kocak, S. (2026). From Tehran to Taksim: Constraint, strategy, and hybrid repertoires of Islamic feminism. Feminist Encounters: A Journal of Critical Studies in Culture and Politics, 10(1). https://doi.org/10.20897/femenc/17995

Korayi, Z., Amini, Y., Hesabi, A., & Dorosti, A. (2025). Critical discourse analysis of women’s socio-political activism after the Islamic Revolution. Journal of Social-Political Studies of Iran’s Culture and History. https://doi.org/10.61838/kman.jspsich.376..

Masoudnia, Hossein et al. (2014). A Study of the Relationship Between Socialization and Women's Political Participation. Journal of Women's Research, 5(1). (In Persain).

Özkılıççı, G., & Yamaner, O. (2025). The moderating role of gender in perceived discrimination levels and political participation of Turkish women. Human Affairs, 35(3), 509–528. https://doi.org/10.1515/humaff-2025-0030.

Tong, R. (2009). Feminist Thought: A more Comprehensive Introduction. West view Press, University of North Carolina, Charlotte.

UN Women. (2023a). Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2023. United Nations.

Ünal, S. (2025). Iran’s sui generis form of government. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 581–601.

Shahabi, Mahsa & Alipour, Javad. (2026). A Comparative Study of Women's Empowerment in Iran, Turkey, and Saudi Arabia (1789–2023). Diplomatic Culture Studies, 4(1), 157–180. (In Persain).

Wolak, J. (2025). Self-Confidence and Gender Gaps in Political Interest, Attention, and Efficacy.

Yuan, J., & Nguea, S. M. (2025). The Economic Roots of Empowerment: How Economic Complexity Affects Women's Empowerment. Sustainable Development. https://doi.org/10.1002/sd.70402.

Zolfaghari, Akbar; Ashayeri, Taha; & Jahanpour, Tahereh. (2026). Designing and Formulating an Integrated Model of Barriers to Women's Political Participation in Iran: A Meta-Synthesis Approach. Strategic Policy Research, 14(52), 1–44. (In Persain).

Zihnioğlu, Ö. (2021). Strategizing post-protest activism in abeyance: Retaining activist capital under political constraint. Social Movement Studies, 22, 122–137. https://doi.org/10.1080/14742837.2021.2003193.